

- раїні // Іван Франко. Статті та матеріали. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1958. – 36. VI. – С.284–305.
2. Вербес Г. Іван Франко в робітничій газеті “Праца” // І.Я.Франко як історик. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – С.114–138.
3. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995. – 336 с.
4. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. – 304 с.
5. Возняк М. Нариси про світогляд Івана Франка. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1955. – 196 с.
6. Гаврилів Б., Любінець І. Історичне краєзнавство. – Івано-Франківськ, 2001. – 406 с.
7. Дзвін. – Львів, 1878. – 25 травня.
8. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Упоряд. Н.Шумило. – К.: Основи, 1998. – 658 с.
9. Калинович В. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1967. – 155 с.
10. Книш І. Іван Франко та рівноправність жінки. – Вінніпег, 1956. – 154 с.
11. Кравець М. Іван Франко – історик України. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1971. – 203 с.
12. Мудрий В. Іван Франко як громадський діяч // Записки НТШ. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1957. – Т.СLXVI. – С.165–198.
13. Нечиталюк М. Публіцистика Івана Франка (1875–1886 рр.). Семінарий. – Львів, 1972. – 240 с.
14. Паранюк Є. Останні роки життя Івана Франка. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. – 15 с.
15. Полек В. Іван Франко на Прикарпатті. Путівник. – Ужгород: Карпати, 1966. – 63 с.
16. Товстуха Я. Іван Франко про характер і значення народних зборів у Галичині 80–90-х років XIX ст. // Доповіді і повідомлення Львівського державного університету ім. І.Франка. – 1958. – Вип.8. – Ч.І. – С.48–55.
17. Франко І. В великій хвилі. – Діло. – 1883. – №68.
18. Франко І. Дещо про себе самого // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Ред. кол.: Є.П.Кирилюк (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.31. – С.28–32.
19. Франко І. Ліси та пасовиська. – К., 1907. – 20 с.
20. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – 1984. – Т.41. – С.194–470.
21. Франко І. Панські жарти. Поема з останніх часів панщини. – Львів, 1928. – 166 с.
22. Якимович Б. Книга. Просвіта. Нація. Видавнича діяльність Івана Франка у 70–80-х роках XIX ст. – Львів, 1996. – 307 с.

V.SKOMOROVSKY

IVAN FRANKO'S ACTIVITY IN THE SOCIAL-POLITICAL MOVEMENT IN HALYCHYNA AT THE END OF XIX – AT THE BEGINNING OF XX CENTURY

The author analyzed Ivan Franko's activity in the political, cultural, national movement in Halychyna at the end of XIX – at the beginning of XX century.

Key words: *Ivan Franko, social-political movement, societies, ideology, political parties, Halychyna.*

УДК 316.2+321
ББК 66.1(4УКР)

Кирило Галушко

ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО І СУСПІЛЬНА ДУМКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВИХ

Дослідження присвячене висвітленню ідей фундатора українського консерватизму та державницької історичної школи В'ячеслава Липинського (1882–1931) на тлі суперечливих процесів еволюції правих суспільно-політичних ідей у міжвоєнному періоді.

Ключові слова: *політичні погляди, європейські праві, релігійний консерватизм, радикальний правий монархізм, спектр правих політичних доктрин.*

З відновленням державності України закономірно зростає інтерес до її минулого, переосмислення історичного досвіду нашого народу, особливо в контексті розвитку європейської цивілізації. Відповідно великого суспільного значення в цьому контексті набуває залучення до наукового обігу історичних, публіцистичних,

політичних та соціально-філософських праць визначного українського мислителя В'ячеслава Казимировича Липинського (1882–1931). У контексті розширення знань про місце й роль України у світовому історичному процесі є доцільним визначення місця творчості В.Липинського в історії європейських правих та консер-

вативних ідейних течій першої третини XX століття, зокрема 1920-х років.

Розглядаючи проблему місця українського консерватизму серед споріднених європейських ідейних течій 1920-х рр., необхідно проаналізувати, яким чином західні суспільно-політичні ідеї впливали на погляди В.Липинського. Це дозволить визначити характер формування соціальних уподобань українського вченого, його ставлення до певних ідейних напрямів, характер використання правих та лівих концепцій [5, с.3–5].

Проблема ідейних впливів на Липинського ще недостатньо вивчена дослідниками, що є додатковим приводом до неї звернутися. Адже саме в “родоводі мислення” (за влучним висловом Л.Біласа) коріняться подальші ідейно-політичні орієнтації. Як слушно відзначив канадський соціолог В.Ісаїв, дуже тяжко точно визначити впливи інших на В.Липинського [8, с.82].

У пошуку ідейних впливів необхідно піти двома шляхами: методом аналогій (“характеризуючи ті теорії та течії, поширені за доби Липинського, з якими його думка була споріднена” [8, с.82] (В.Ісаїв)) або методом генетичним, шукаючи реальних попередників, які дійсно впливали на В.Липинського. В.Ісаїв пішов першим шляхом, а інший учений Л.Білас – другим. Обидва підходи мають свої переваги, тому буде природним їх поєднати [1, с. VII].

Коло пошуків потенційних “вчителів” уже окреслено В.Ісаївм. Він визначив, що суспільно-політична позиція Липинського базується на трьох теоретичних школах XIX–XX століть. Першою і найголовнішою він вважає так звані ранні теорії суспільного конфлікту, які беруть свій початок у Г.Гегеля та К.Маркса і знайшли свій подальший розвиток у працях Людвіга Гумпловича, Густава Ратценгофера та Франца Оппенгеймера.

Другою школою є критика раціонального мислення, яке було фундаментом ліберальних та прогресистських ідей. Її представники (Зігмунд Фрейд, Макс Вебер) звертали увагу на значення та важливість ірраціональних, підсвідомих чинників у людській свідомості та поведінці. Частина цього напряму представлена ідеями оригінального французького лівого філософа, уже згаданого вище Жоржа Сореля. “Липинський відгукується на погляди Сореля більше, ніж на якого-небудь іншого мислителя”, – відзначив В.Ісаїв [8, с.81].

Третя течія – це теорії еліти Роберта Міхельса, Гаetano Моска та Вільфредо Парето,

які були популярні в інтелектуальних колах того часу. В.Липинський одного разу посилається на Р.Міхельса [10, с.157], а в іншому місці “Листів”, на думку канадського дослідника, “досить точно переказує зміст теорії Парето про циркуляції еліт, але на самого Парето не покликається” [10, с.188].

Однією з головних проблем у визначенні ідейних впливів є те, що у В.Липинського неможливо віднайти такий показник знайомства з якоюсь конкретною теорією, як специфічна термінологія. Терміни В.Липинського, з огляду на їх архаїчність, можна тлумачити неоднозначно – незрозуміло, яке зачення він у них вкладав, номінальне чи те ж саме, що й академічне суспільствознавство вкладало в близький за значенням, але спеціальний термін. Простий приклад – поняття “аристократія”. Нам зрозуміло, що воно аналогічне соціологічному терміну “еліта”, оскільки В.Липинський пояснює, що він не тлумачить його як “родову аристократію”; проте кращого терміна в перших частинах “Листів” він не знайшов, а в четвертій “без попередження” впровадив поняття “провідна верства”, але з іншими його поняттями непорозуміння набагато більше.

Виходячи з нашої проблеми, доцільно докладніше зупинитися на аналогіях і можливих впливах на В.Липинського Людвіга Гумпловича та Жоржа Сореля.

1. Консервативний песиміст Людвіг Гумплович.

Людвіг Гумплович (1838–1909) – визначний польсько-австрійський соціолог та історик. Він довгий час був професором університету міста Грац. Будучи найвідомішим польським соціологом, він сильно вплинув на розвиток поглядів на суспільство інтелектуалів польської частини Австро-Угорщини. Зрозуміло, що його теорії були відомі в Кракові, де навчався В.Липинський. З інтересом останнього до соціології (який зумовив бажання навчатися в Женеві) було б дуже дивним, якби В.Липинський не ознайомився з працями Гумпловича. У листі до І.Кревецького в липні 1924 р. В.Липинський, якому важко було для своєї наукової праці (писання “Листів” та розроблення схеми державної історії України) дістати в Райхенау необхідну літературу, просить надіслати йому зокрема історичну працю Л.Гумпловича “Кореспонденція Ксаверія Браницького” (1872) [2, с.61]. Це дозволяє нам підкріпити припущення, що

В.Липинський знав і соціологічні праці Л.Гумпловича. Останній писав польською та перекладався польською, що було додатковим сприятливим чинником, оскільки німецькомовна література рідко вживалася В.Липинським (він, як і інші польські інтелектуали того часу, тяжів до французького культурного та наукового світу) [5, с.107].

У контексті нашого завдання доцільним є викласти основні погляди Л.Гумпловича на природу суспільства та держави – оскільки його постать вітчизняною наукою майже не досліджена [16, с.155; 15, с.274–275]. Необхідно також відзначити, що сам стиль мислення Л.Гумпловича є дуже характерним для австро-угорської соціальної науки – песимістичним та деякою мірою цинічним, на противагу французькій ідеалістично-наївній ліберальній науці (за виключенням хіба що досліджень із масової психології). Австро-Угорщина була соціально та національно дуже строкатою та конфліктогенною країною, що й зумовлювало песимізм її соціологів, які реалістично ставились до таких речей, як воля до влади, політичне насильство та нерозв'язність національних конфліктів). Через це за науковим підходом Л.Гумпловича можна віднести водночас як до позитивізму, так і до соціал-дарвінізму.

На думку Л.Гумпловича, процес утворення держави починається із завоювання, “поневолення однієї соціальної групи іншою, в організації панування однієї групи над іншою” [6, с.179]. Причому пануюча група завжди є меншістю, яка заповнює свій недолік у чисельності перевагами військової дисципліни та розуму. Діяльність держави йде від пануючого класу або групи, що спирається в якійсь формі на підпорядковані класи та веде їх за собою [6, с.179, 180].

Двигуном у процесі соціальних змін та утворенні держави є біологічна турбота про збереження життя через волю до влади. На цю ідею Л.Гумпловича певною мірою вплинули як Ф.Ніцше, так і дарвінізм (він часто згадує Ч.Дарвіна та Г.Спенсера). Таке уявлення поєднується з поглядом, близьким до марксизму, – держава є інститутом примусу та гноблення. “Кожна держава є сукупністю установ, що мають за мету панування одних над іншими, і саме меншості над більшістю. Тому держава є організацією панування меншості над більшістю” [6, с.181–182], – стверджував австрійський учений.

Основним суспільним законом він уважав “намагання кожної соціальної групи підпорядковувати собі кожну іншу соціальну групу, ... прагнення до поневолення, до панування” [6, с.179].

Л.Гумплович відкидав звичну для просвітників та гегельянців думку про те, що держава має якусь мету; відкидалася також ідея народного суверенітету. Соціальний чинник в утворенні держави накладається в Л.Гумпловича на етнічний. Він передбачає етнічну різномірність пануючої групи та поневоленої, котра потім у процесі співжиття розмивається: відбувається соціальне зближення та національне злиття. “Суспільна нерівність виникає при зіткненні різних етнічних елементів нерівної сили” [6, с.213]. Сама природа силою звички створює чинники, які вкорінюють нерівність: порядок, звичай та право. Інститут права призначений для того, щоб початкову нерівність скріпити та інституціоналізувати.

На подальших етапах кожний черговий найсильніший клас тяжіє до замкнення в касту, виокремлення за кровним походженням. Вага індивіда в соціальних процесах у Л.Гумпловича мінімальна: він слідом за К.Марксом говорить, що в людині мислить не вона, а її соціальна група. Духовний розвиток людей завжди є лише наслідком їх соціального, а відповідно і їх економічного положення. Він скептично сприймав демократичний ідеал “Примарні свобода та рівність несумісні з державою; вони пряме заперечення останньої. Для людей немає ніякого іншого вибору, окрім держави з її неминучою несвободою і нерівністю, інакше – анархія” [6, с.304].

Для Л.Гумпловича як консерватора є важливим питання “межі зростання”, обмеженості потенціалу людства. Наприкінці XIX ст. він, власне, уже ставив питання обмеженості (і ціни) прогресу, активне зацікавлення яким стане ознакою кінця XX століття.

Якщо говорити про впливи Л.Гумпловича на В.Липинського, то їх погляди на природу держави та суспільства майже тотожні. В.Липинський також пише про “повстання держави через завоювання”. Саме таким був, наприклад, погляд Липинського на утворення Київської держави: варяги завойовують придніпровських слов'ян та створюють державу як інститут контролю за останніми. Тому В.Липинський не вважав Давню Русь у перші часи її існування українським державним утворенням (на противагу

М.Грушевському), та й навіть слов'янським [4, с.231]. Роль Руської держави він вбачав лише в нівелюванні племінних розбіжностей [10, с.317]. Також і нація, за В.Липинським, є “завжди результатом взаємовідношення двох сил: сили зайшлої активнішої і сили місцевої пасивнішої” [5, с.111].

Ідея колообігу в житті держав та націй уживається у В.Липинського приблизно в тому ж сенсі, що й у австрійського соціолога [10, с.19]. Проте занепад націй та держав його мало хвилював, оскільки і перше, і друге для українців було (чи є?) ще попереду. Узагалі ж концепція колообігу у В.Липинського існувала в схемі, ближчій скоріше до елітаристських концепцій Г.Моска та В.Парето. Але явною є тотожність у поглядах на чинники стабільності суспільства. В.Липинський наголошував на необхідності між-класового компромісу – і в 1911 р., і в 1919 р., і десятима роками пізніше. Його метою, крім утворення життєздатних класових організацій, було й намагання домогтися їх співпраці, співучасті у владі або ж, говорячи словами Л.Гумпловича, “гармонійних стосунків”.

Не можна однозначно стверджувати, що ідеї Л.Гумпловича впливали на становлення світогляду В.Липинського, бо як ми вже згадували, нам відома поки лише одна згадка про історичну працю австрійця в листі українського мислителя. На нашу думку, ідеї Л.Гумпловича та В.Липинського разом добре характеризують консервативний спосіб соціального світосприйняття, поширений у Центральній Європі на початку ХХ століття.

2. Революційний оптиміст Жорж Сорель.

Вихідним пунктом у дослідженнях Ж.Сореля (1847–1922) є ідея про те, що капіталізм уже не той, що був за часів К.Маркса (“дегенерація капіталізму”), але й соціалізм утратив колишній “життєвий порив” (популярний у ті часи термін французького філософа А.Бергсона) і також дегенерував. Буржуазія втратила “дух поколінь сміливих підприємців” і дає можливість пролетаріату взяти владу мирним парламентським шляхом. Це, у свою чергу, позбавляє робітничий рух колишньої енергії та бажання революції, тобто ідея революції відходить у минуле. Метою Ж.Сореля було знову повернути пролетаріат на шлях революційного насильства. Це насильство збудило б енергію буржуазії, яка б стала жорсткішою та нарешті довела б капіта-

лізм до обіцяної К.Марксом кризи [14, с.22]. Підхід Ж.Сореля до шляхів реалізації марксистської програми є дещо парадоксальним: палко в неї вірячи як у кращий шлях до прогресу, він при тому інтуїтивно відчуває процес її розходження з реальністю, але це не позбавляє його віри. Ж.Сорель як дитина хоче обіцяного буревію революції, і тому буржуазно-порядний шлях реформ його аж ніяк не задовольняв (хоча він дійсно покращував життя пролетаріату) [14, с.32].

Постає питання: що ж змусило виразно правого мислителя В.Липинського звернутися до праць революціонера Ж.Сореля? Важливими для нього були ті альтернативи лівому насильству, які аналізує Ж.Сорель у своїх працях. В.Липинський намагався знайти шляхи, які б не вели суспільство до руйнуючої його класової боротьби. Йому до вподоби, імовірно, прийшли такі пасажі Ж.Сореля: “Консерватори аніскільки не помиляються, вбачаючи в колективному договорі та в корпоративному відособленні вірні засоби уникнути соціальної революції, але з одної біди вони потрапляють в іншу й віддають себе на поталу парламентському парламентаризму” [14, с.25].

Вагу насильства Ж.Сорель бачив у тому, що воно пробуджує, провокує класову свідомість, що теж знаходило свій відгук у В.Липинського, який намагався збудити до активних дій хліборобський клас. Близькими в обох мислителів були погляди на роль інтелігенції, яка, будучи відірваною від суспільного виробництва, безпідставно намагалася “думати” за інші класи. Збігалися й погляди на буржуазну демократію: і В.Липинський, і Ж.Сорель сприймали її в аналогіях із торгівлею ідеями та обманюванням мас гучною пустопорожньою фразеологією. “Демократія, заснована на виборному началі, має дуже велику подібність до біржових кіл; у цьому і в іншому випадку доводиться розраховувати на наївність мас, купувати сприяння великої преси та створювати удачу шляхом нескінченних хитрощів; немає значної різниці між фінансистом, що вступає на ринок із блискучими підприємствами, які занепадуть протягом кількох літ, та політиком, що обіцяє своїм співгромадянам цілий ряд реформ, які він у змозі провести і які зведуться лише до нагромадження паперу в парламентських канцеляріях. І ті, і інші нічого не розуміють в урядуванні...” [14, с.137].

Серед ідей Ж.Сореля, що імпонували В.Липинському, важливе місце займає ще дві:

мораль виробників та соціальний міф. У Ж.Сореля та В.Липинського спільною є велика увага до ролі виробничих верств (у В.Липинського – “продуцентів”), на які обидва намагалися політично спертися. Концепція соціального міфу Ж.Сореля – новаторська ідея, яка нищила ілюзію важливості істинності та науковості політичної доктрини в мобілізації підтримки мас.

Схожий підхід у В.Липинського [10, с.ХХVІІІ]. Його новий погляд на історію України дозволяв створити не “народницький міф”, а “державницький”. Схематичність, певна недоопрацьованість такої праці В.Липинського, як “Україна на переломі”, що було викликано неможливістю використання необхідних джерел в еміграції, загалом не є суттєвими, – головне ідея, “міф”. Сорелівське поняття міфу В.Липинський використовує у своїх працях як історичну “легенду”, наприклад “переяславська легенда”, “гетьманська легенда”. В.Липинський як “легенду” сприймає і власні політичні ідеї, але ж, звичайно, наголошуючи на вірності саме своєї легенди: “Пам’ятайте, що творчу силу мають тільки такі легенди, які ореолом ідеї прикрашають дійсність. Але не ці, що фальшують дійсність” [10, с.ХХVІІІ–ХХІХ]. Звісно, що автор політичної чи соціальної, чи історичної “легенди” мусить наголошувати на її вірності, бо якщо сам не вірить, то як же повірять інші? Бо ж головне завдання – охоплення мас, які мають повірити беззастережно.

3. Елітаристи і марксисты.

Ще в 1969 р. Є.Пизюр, аналізуючи проблему місця В.Липинського в політичній думці Заходу, указав на подібність елітаризму Липинського до концепцій Г.Моска, В.Парето, Р.Міхельса. Проте питання, чи знайомий був В.Липинський із працями когось крім Р.Міхельса, він залишив відкритим. Польський публіцист міжвоєнної доби А.Боченський уважав, що елітаристські ідеї В.Липинського подібні до концепції колообігу еліт В.Парето, але український учений “певно не знав творчості Парето” і був оригінальним [17, с.462].

Докладніше питання можливих впливів В.Парето дослідив Л.Білас. Він пише, що “не має сумніву в тому, що Липинський, студіюючи соціологію в близький до Льозанни Женеві, знав принаймні деякі з ... праць Парето, ... вченого з поважними впливами та багатьма прихильниками в Женевському університеті, і, безумовно, найвизначнішого швейцарського соціолога й

економіста доби” [1, с.LVІІ]. Але для нас, мабуть, головним є те, що, хоч В.Липинський, вірогідно, і знав роботи В.Парето, вплив відчувається хіба що в самій наявності в Липинського концепції циркуляції еліт. Ані термінологія В.Парето, ані специфічний паретівський механізм колообігу еліт не знаходять свого місця в працях В.Липинського.

У Р.Міхельса В.Липинському імпонувало дослідження механізмів функціонування політичних партій [5, с.117]. “Залізний закон олігархії” Р.Міхельса допомагав В.Липинському в критиці політичних партій – одному з елементів обстоювання ідеї класових організацій.

Важливим є також знайомство В.Липинського з марксизмом та соціалістичним рухом. В.Ісаїв указував, що використані В.Липинським поняття “матеріальної основи суспільства” та “ідеологічної надбудови” [10, с.5] вказують на те, що В.Липинський якоюсь мірою використовував деякі ідеї К.Маркса (відомі нам “базис” та “надбудова”), але вкладав у них, що для нього взагалі властиве, своє значення. Можна додати, що В.Липинський достатньо добре знав соціалістичний рух, існуючі в ньому напрямки та розбіжності. В.Липинський розрізняв соціалізм філософський (Сен-Симон, Фур’є, Оуен), політичний (Луї Блан, Бланкі, Лассаль), науковий (Маркс, Енгельс). Згадує також сучасних йому діячів (Ф.Мерінг, К.Лібкнехт, К.Каутський, Е.Давид). Проте знання характерних ознак соціалістичного руху служить В.Липинському лише для гострої його критики [5, с.118].

З вищеназваних теоретиків, політичних філософів, соціологів Ж.Сорель, В.Парето та Р.Міхельс не особисто, але через свої праці вплинули на доктрину італійського фашизму. Проте те ж саме можна сказати про французький соціалістичний рух та італійських профспілковців-синдикалістів. Тобто італійські фашисти використали дуже різноманітні (подекуди протилежні) течії суспільної думки, така ж власне ситуація з В.Липинським. Тому більш коректним буде не робити далекосяжних висновків і не наклеювати ярликів із фактів “знайомства з творами”, “паралелей”, “впливів” – головне те, що саме шукали і що саме взяли конкретні політики чи ідеологи в певних авторів. Промовистий приклад: Б.Муссоліні своїми ідейними батьками вважав К.Маркса, Ф.Ніцше й Ж.Сореля. Але це ж не привід зараховувати К.Маркса до “штурмовиків”. Принциповим моментом

є мотивації, конкретно-політичні цілі та далекосяжні плани “послідовників” чи “ідейних нащадків”. Водночас необхідно враховувати наявність доволі широкого плюралізму й значних варіацій в існуючих на початок ХХ століття ідейних течіях: безвідносно до критики політичних опонентів жоден із цих напрямків не сприймався в ту добу як однозначно “аморальний” чи “соціально шкідливий”. Наукова ж коректність розробок В.Парето, Р.Міхельса чи Ж.Сореля не піддається сумнівам, а перші двоє справедливо вважаються класиками політичної соціології.

Можна бачити, що В.Липинський сприймав усі теорії, які якимось розкривали соціально-політичну природу суспільства та могли дати можливість визначити стабілізуючі його чинники, фашист Б.Муссоліні чи комуніст А.Грамші, зрозуміло, шукали в тих же працях зовсім інші речі [3, с.171–172]. Особливо важливі для Липинського були концепції критики парламентаризму та політичних партій, саме з цієї причини він цікавився ідеями Ж.Сореля та Р.Міхельса, але ж якщо брати його погляди на природу держави, суспільства та нації, то тут важливішими були консервативні ідеї Л.Гумпловича або В.Парето, тобто він безперечно наслідував консервативну традицію польської, австрійської та франкомовної науки, але був також доволі ерудованим у соціалістичних доктринах початку ХХ століття.

Загалом процес формування суспільно-політичних поглядів В.Липинського та шлях використання ним доробку європейських ідейних напрямів свідчить про його виразно консервативні настанови, які, утім, не впадали в крайність банальної реакційності. В.Липинський свідомо шукав для українського консерватизму надійного суспільствознавчого підґрунтя, безвідносно до того, праві чи ліві концепції він використовував. Головним критерієм була здатність певної ідеї чи розробки відповідати праг-

матичному завданню побудови стабільної української державності.

1. Білас Л. Краків, Женева і філіяція “Кричевського”. До родовідної мислення Липинського // Липинський В. Твори. – Філадельфія, 1980. – Т.2. – С. VII–XCVIII.
2. Липинський В. З епістолярної спадщини / Упоряд. Т.Осташко, Ю.Терещенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1996.
3. Галушко К. Консерватизм чи фашизм? До проблеми інтерпретації політичних ідей В.Липинського // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. – К.: ВЦ КДЛУ, 2000. – Вип.4. – С.159–172.
4. Галушко К. Вячеслав Липинский как исследователь украинско-российских взаимоотношений // Россия – Украина: история взаимоотношений / Отв. ред.: А.И.Миллер, В.Ф.Репринцев, Б.Н.Флоря. – М.: Языки русской культуры, 1997. – С.229–236.
5. Галушко К. Консерватор на тлі доби. В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських “правих”. – К.: Вид-во “Темпора”, 2002. – 228 с.
6. Гумплович Л. Основания социологии. – С.-Пб., 1899.
7. Гумплович Л. Социология и политика. – С.-Пб., 1895.
8. Ісаїв В. Політична соціологія В.Липинського // Сучасність. – 1984. – №6. – С.81–95.
9. Липинський В. Архів. – Філадельфія, 1976. – Т.6–7.
10. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Відень, 1926. – XLVII. – 470 с.
11. Мазепа І. Підстави нашого відродження. – Б.м., 1949. – Т.2.
12. Пизюр Є. В'ячеслав Липинський і політична думка західного світу // Сучасність (Мюнхен). – 1969. – №9. – С.103–115.
13. Самарская Ж. Жорж Сорель – вечный еретик (1847–1922) // Новая и новейшая история. – 1994. – №2. – С.98–110.
14. Сорель Ж. Размышления о насилии. – М., 1907.
15. Социология XIX века. – М., 1998.
16. Энциклопедический социологический словарь. – М., 1995.
17. Bochenksi A. Ukrainski Maurras // Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – Vol.IX. – P.460–463.

K.GALUSHKO

POLITICAL VIEWS OF VYACHESLAV LYPYNSKY AND PUBLIC OPINION OF EUROPEAN RIGHT

Research is devoted to illumination of ideas of founder of Ukrainian conservatism and statehood history school of Vyacheslav Lypynsky (1882–1931) and plant louse of contradictory processes of evolution of social and political right ideas in an intermilitary period.

Key words: political looks, European right, religious conservatism, radical right monarchism, spectrum of right political doctrines.